

ASPECTE PRIVIND ECHIVALAREA TERMENILOR FITONIMICI ÎN VECHILE VERSIUNI BIBLICE ROMÂNEȘTI*

DRD. ANUȚA-RODICA CIORNEI
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
anna1978rodica@yahoo.com

Résumé: L'article vise à éclairer des aspects concernant la langue du texte sacré dans son évolution, en poursuivant de près la modalité par laquelle les noms de plants ont été traduits, illustrant les procédés utilisés par les traducteurs dans certaines situations, par la comparaison textuelle des versions successives du texte biblique, en commençant par les versions partielles jusqu'aux celles intégrales. La finalité est celle de réléver les identités, les parallélismes et les non concordances des deux langues impliquées: la langue source et la langue cible.

Mots-clés: la *Bible*, traduction, synonymie, métonymie, synecdoque, structures binaires, le changement de l'unité de traduction, traduction obscure, fidélité, littéralisme

Pornim, în studiul de față, de la afirmația lui Bell (2000: 75) cu privire la calitatea traducerii de a fi în același timp și proces și produs, fapt relevat metaforic printr-o comparație simplă a textului-sursă cu un cub de gheață, trecut prin numeroase prefaceri în actul propriu-zis al traducerii: „În timpul procesului de traducere, cubul este topit. În stare lichefiată, fiecare moleculă își schimbă locul și relația sa cu celelalte molecule se modifică. Apoi începe procesul de formare a textului în cealaltă limbă. Unele molecule scapă, altele umplu spațiile goale pentru a repara structura, însă aceste reparații sunt invizibile. Textul este recreat în a doua limbă ca un cub de gheață nou, diferit și totuși la fel”.

Cercetarea de față, justificată, mai întâi, de absența unor studii și lucrări științifice temeinice cu privire la numele de plante în tradiția biblică românească, iar în al doilea rând de pura curiozitate filologică de a afla cum s-a format și cum a evoluat acest segment al vocabularului biblic pe care, în parte, îl întrebuițăm și astăzi, își propune să prezinte câteva aspecte ale modului în care au fost preluate numele de plante în versiunile biblice românești.

Identificarea inovațiilor semantice, sesizarea treptelor de evoluție a acestora, reflectarea problemelor de echivalare și de identificare a numelor de plante în textele sacre, sesizarea unor nuanțări subtile sunt posibile numai prin comparația textuală a

* This work was supported by the the European Social Fund in Romania, under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013 [grant POSDRU/88/1.5/S/47646].

variantelor succesive ale Bibliei. Astfel, corpusul de nume de plante utilizat a fost alcătuit pe baza unor traduceri integrale sau parțiale ale Bibliei în limba română: *Palia de la Orăștie* (PO), *Psaltirea Șcheiană* (PS), *Psaltirea Hurmuzachi* (PH), *Psaltirea slavo-română* (PSV 1577), *Psaltirea slavo-română* a lui Dosoftei (D) din 1680, *Noul Testament de la Bălgrad* (NTB 1648), *Biblia de la București* (BIBL. 1688), împreună cu MS. 45 și MS. 4389, *Biblia de la Blaj* (BIBL. 1795) și *Biblia Sinodală* (BIBL. 1991).

Comparând textele românești cu originalele lor – *Septuaginta* de la Frankfurt, din 1597 (SEPT.) sau *Septuaginta* de la Veneția, din 1687 (SEPT.²), *Noul Testament Grecesc* (NTG) și *Vulgata* (VULG.) –, dar și între ele, ies la iveală identități, paralelisme și neconcordanțe între limba sursă și limba țintă. Ipoteza noastră de lucru a avut în vedere continuitatea traducerilor textului biblic, în sensul că fiecare traducător a ținut seama de experiența înaintașilor, valorificând-o într-o măsură mai mare sau mai mică. De asemenea, precizăm faptul că prezentul demers este limitat, putând însă să reprezinte începutul unui studiu aprofundat și complet al numelor de plante în tradiția biblică românească.

Privitor la procedeele la care au recurs traducătorii în actul traducerii termenilor fitonimici în limba română, ne propunem să discutăm în continuare unele aspecte legate de împrumut, calc, glose, sinonimie, metonimie, sineccodă, structuri binare și schimbarea unității de traducere.

1. S i n o n i m i a este prezentă în cazurile în care traducătorul, pentru a reda cel mai apropiat echivalent al celui din original, recurge la folosirea unui sinonim al acestuia. Considerată o strategie de ordin semantic (Dimitriu 2001: 100), sinonimia poate fi motivată fie de dorința de a îmbogăți vocabularul limbii țintă, fie de preocuparea de adecvare a acestuia la graiul local, care utilizează cu preponderență un anumit termen, fie de imposibilitatea în care se găsește traducătorul atunci când trebuie să selecteze termenul ce desemnează specia din mai largă categorie a genului. De exemplu, termenul fitonimic *spin* (Ex. 22:6) este echivalat diferit în versiunile studiate: *spini* (PO, MS. 45), *mărăcini*/*mărăcini*/*mărăciuni* (MS. 4389, BIBL. 1688, BIBL. 1795), cf. gr. *ἄκανθας* (SEPT.), lat. *spinas* (VULG.) ‘spin, țep, ghimpe, mărăcine’ (GUȚU).

La Mat. 7:16, pentru echivalarea gr. *ἄκανθῶν*, BIBL. 1688 optează pentru *ciulini*, iar NTB. 1648 și BIBL. 1795 pentru *scai*. Potrivit LOUW-NIDA, în acest context, termenul *ἄκανθινοσ*, *-η*, *-ον* (derivat din *ἄκανθα*) ar fi impus în actul traducerii precizarea că este vorba despre *cununa de spini*, făcută nu doar din *spini*, ci și din *vița spinoasă*. Rămânând în sfera traducerii aceluiași termen, în toate versiunile consultate ale textului din Luc. 6:44, se preferă termenul *spin/i*, excepție făcând versiunea modernă care păstrează cu consecvență termenul *mărăcini*. În Sir. 28:27, echivalarea aceluiași termen se face prin termenul *spini* în toate versiunile, pentru termenul *mărăcini* optând doar BIBL. 1688.

Un alt termen este *ruta* (Luc. 11:42), o plantă aromatică cu miros pătrunzător, cu flori galbene, cunoscută la noi pentru uzul medicinal; se mai numește și *virmant*, în gr.

πήγανον, -ου ‘rue; plante à feuilles grasses’ (BAILLY), lat. *ruta*, -ae ‘rută, virnanț; plantă cu gust foarte acru’ (GUȚU). Vechile ediții românești echivalează astfel: *rută* (NTB. 1648, BIBL. 1688, BIBL. 1795), în timp ce în BIBL. 1991, versiune care merge pe linia bibliei traduse din greacă și revizuite după textul ebraic Vasile Radu și Gala Galaction (1938), termenul este echivalat printr-un sinonim, probabil regional, *untarișă* (*untisor*), numele sugestiv al plantei putând fi asociat cu accepția termenului latinesc: *plantă cu frunze grase*. De asemenea, de o echivalare printr-o sinonimie parțială putem vorbi și în cazul gr. *κολοκύνθη* (SEPT.) ‘dovleac’ (*κολοκύνθη*, -ης ‘citrouille’ cf. BAILLY), pentru care versiunile românești utilizează: *țigvă* (MS. 45, BIBL. 1688, Iona 4:6, 7, 9, 10) ‘numele mai multor plante târătoare sau agățătoare din familia cucurbitaceelor, cu flori galbene și cu fructul de diferite forme, verde și zemos’; *cucurbetă* (BIBL. 1795, *idem*), termen care desemnează ‘o plantă cățărătoare, cu tulpina acoperită de peri rigizi, întinsă pe pământ, cu frunze mari și aspre la pipăit, cu flori galbene și fructe mari’; *vrej* (BIBL. 1991, *idem*). Corespondentul latinesc este termenul *bederam* (VULG.) ‘iederă’ (cf. GUȚU, *bedera*, -ae), tot o plantă agățătoare, căci acesta este semul pe care îl are în vedere fiecare versiune biblică atunci când echivalează termenul din original.

2. *M e t o n i m i a* este un procedeu utilizat cu restrângere pentru echivalarea termenilor fitonimici în textul sacru. În lucrările de traductologie, care definesc terminologia acestui domeniu, metonimia este percepută ca un procedeu mai mult retoric care permite exprimarea unui concept prin mijlocirea altuia, cu condiția ca între cele două concepte să existe o relație de tipul cauză-efect. Un exemplu sugestiv pentru ilustrarea fenomenului întâlnim în PO, unde lat. *tritici* (VULG., cf. *triticum*, -i ‘grâu’, cf. GUȚU), este echivalat prin termenul *pâine* (Gen. 41:49: „Așa adună Iosif măsură multă *pâine*...”), în celelalte versiuni, în același context, fiind folosit termenul *grâu*. MS. 45, BIBL. 1688, BIBL. 1795, BIBL. 1991).

3. *S i n e c d o c a* este privită în lucrările despre terminologia traductologică ca un caz particular de metonimie, menită a conferi unui termen o semnificație particulară (Badea 2008: 122). Diferența dintre cele două procedee este că, în cazul metonimiei, un concept îl substituie pe un altul, între cele două instituindu-se un raport de tipul cauză-efect, iar în cazul în care se recurge la sinecdocă, întregul substituie partea sau invers; particularizând, *fructul* poate substitui *planta* și invers. În traducerea textului sacru, utilizarea acestui procedeu de traducere se face cu predilecție acolo unde exprimarea este una voit nuanțată, artistică, producându-se o ușoară deviere a sensului spre sfera figurată, metaforică a termenului vizat. De exemplu, în Iov 15:33, pentru reda gr. *ῥμφαξ* (SEPT.) ‘raisin vert’ (cf. BAILLY), lat. *vinea* (VULG.), *vinea*, -ae ‘vie, viță-de-vie’ (GUȚU), MS. 45, BIBL. 1688 optează pentru termenul *aguridă*: „să nu culeagă ca o aguridă/să să culeagă ca o *aguridă*”; BIBL. 1795: „să va culeage ca *strugurul cel acru*...”. Versiunea modernă optează pentru echivalarea termenului cu cel de *viță*: „ca *vița mănătă* va lăsa să cadă rodul său...”. O situație similară se identifică în Agh. 2:20, unde pentru echivalarea gr. *τὰ ξύλα τῆς ἐλαίας* (SEPT.), lat. *lignum olivae* (VULG.), ‘lemn de măslin’ (GUȚU), MS. 45 și BIBL. 1688

(idem.) folosesc structuri precum: *lēmnele maslinei/leamnele maslinii*, numele fructului substituind numele plantei (*māslin*).

4. **S t r u c t u r i l e b i n a r e**¹ reprezintă un aspect interesant în echivalarea unor termeni fitonimici în textul sacru, în sensul că, raportate la textele originale, care probabil au dispus de o terminologie mai bogată, ele nu creează în limba română nici un efect de ordin expresiv, dacă aceasta a fost intenția traducătorului. În ciuda faptului că utilizarea sinonimiei totale miza pe un efect persuasiv, rezultatul, din perspectiva cititorului, nu este cel scontat. Singurul atu al prezenței lor este acela că evită repetiția și nuanțează oarecum exprimarea. Este vorba despre structura *spini și ciulini* (MS. 45, BIBL. 1688, BIBL. 1795, BIBL. 1991, Os. 10:8) cf. gr. *ἄκανθαί καὶ τρίβολοι* (SEPT.) ‘spini și scaieți’ (*ἄκανθα, -ης; τρίβολος, -ου* ‘any kind of thorny plant – thorn plant, thistle, brier’, cf. LOUW-NIDA), lat. *lappa et tribulus* (VULG.) ‘brusturele și scaietele’ (*lappa, -ae* ‘brusture, lipan’; *tribulus (tribolus), -i* ‘scai, scaiete’, cf. GUȚU). Aceeași structură, gr. *ἄκάνθας καὶ τρίβολος* (SEPT.²), lat. *spinas et tribulos* (VULG.), în care al doilea termen este investit cu sensul de ‘sărăcie’, cunoaște diferite forme de echivalare în versiunile românești din Gen. 3:18: *spini și pălămidă* (BIBL. 1991, BIBL. 1795), *spini și ciulini* (MS. 45), *mărăcini și ciulini* (BIBL. 1688), *spini și urzici* (PO). Pentru acest din urmă caz, Florica Dimitrescu subscrie unei intenții de autohtonizare a traducerii (Dimitrescu 1995:62). Vorbim despre aceeași situație nu doar în cărțile Vechiului Testament, ci și în Noul Testament. Astfel, în Evr. 6:8, fiecare versiune românească optează pentru o altă structură de echivalare: *spini și scai* (NTB. 1648), *spini și ciulini* (BIBL. 1688, cf. BIBL. 1991), *spini și pălămide* (BIBL. 1795). Fără a ști exact valoarea cu care au fost investiți acești termeni este greu de precizat rolul lor în aceste contexte, o justificare a lor putând fiind conturată doar dacă vorbim de nivele diferite de percepere: abstract/concret. Potrivit LOUW-NIDA, soluția salvatoare, în astfel de cazuri, ar fi folosirea unui echivalent descriptiv în actul traducerii, cu atât mai mult cu cât nu există probleme majore în a identifica un termen potrivit într-o limbă, aceste plante având o răspândire largă.

5. **S c h i m b a r e a u n i t ă ții d e t r a d u c e r e**² este un procedeu prin care o unitate de traducere este substituită cu o alta, fără a se produce modificări radicale ale sensului enunțului, termenii implicați având utilitate în același domeniu: culinar/ornamental (*mărar – cimbru, crin – liliac*), fiind din aceeași sferă privind mediul de populare (*trestie – rogoz*), prezentând același efect nefast asupra mediului în care cresc (*spin – neghină*) etc. Termenul *mărar* (Mat. 23:23) pentru care optează BIBL. 1688, BIBL. 1795 (vezi și BIBL. 1991), cf. gr. *ἄνηθον* (NTG), lat. *anethum* (VULG.) ‘mărar’ (GUȚU) este substituit, în același context, cu cel de *cimbru* ‘plantă aromatică cultivată foarte mult pentru trebuințele bucătăriei’ (cf. DA), în NTB. 1648 (idem.). O situație similară o regăsim în Os. 14:6, unde gr. *κρίνον* (SEPT.), lat. *lilium* (VULG.) ‘crin’ (cf. BAILLY, GUȚU) este utilizat cu această formă în MS. 45, BIBL. 1688 și BIBL. 1795, versiuni care optează pentru împrumut, dar este înlocuit cu

¹ Termenul este preluat de la Gafton (2005: 256).

² Terminologie preluată de la Dimitriu (2001: 94).

termenul *liliac* în versiunea modernă (Os. 14:6). Tot astfel, gr. βούτομον (SEPT.), lat. *carectum* (VULG.) ‘rogoz’ (GUȚU) din Iov 8:11, este echivalat cu termenul fitonimic *treștie* în versiunile MS. 45, BIBL. 1688, BIBL. 1795, dar este substituit cu termenul *rogoz* în versiunea modernă (*idem.*). Încadrăm în șirul exemplificărilor procedeeului și echivalarea gr. βατος (SEPT., unde βατος, -ου ‘ronce, mûre sauvage’, cf. BAILLY), lat. *spina* (VULG., unde *spina*, -ae ‘spin, țep, ghimpe, măracine’, cf. GUȚU) din Iov 31:40. Astfel, dacă MS. 45 și BIBL. 1688 optează pentru echivalarea prin *rug* iar BIBL. 1795 (*idem.*) pentru termenul *spini*, versiunea modernă schimbă unitatea de traducere, fără a modifica sensul enunțului, termenul folosit, *neghina*, desemnând tot o plantă dăunătoare, cu tulpina păroasă, cu flori roșii-purpurii. Similare se dovedește echivalarea gr. κνίδη (SEPT.) ‘urzică’ (κνίδη, -ης ‘ortie’, cf. BAILLY), lat. *tribulus* (VULG.) ‘scai, scaiete’ (GUȚU). Fidele sursei grecești sunt MS. 45, BIBL. 1688 și BIBL. 1795 care utilizează termenul *urzică* (Iov 31:40), în timp ce versiunea modernă (*idem.*) promovează o altă unitate de traducere, *pălămida* ‘plantă cu frunze spinoase, crestate și cu flori roșii’, posibil și datorită apelului la alte surse decât cele utilizate în studiul nostru.

6. Traducerile greșite cauzate de paronimia terminologică se întâlnesc și la nivelul sferei fitonimice biblice, însă ele sunt destul de puține, semnalarea lor fiind posibilă, în primul rând, datorită notei discordante pe care o fac atunci când apar într-o singură versiune în raport cu celelalte. Acesta este și motivul pentru care ele au fost catalogate diferit de către cei care și-au concentrat atenția asupra lor, justificate fiind, pe de o parte, de utilizarea unor surse diferite, iar pe de altă parte de confuzii terminologice între termenii din textele sursă. De pildă, termenul *crastaveți* (Num. 11:5) apare în toate versiunile consultate, în timp ce în MS. 4389, apare *zmochinele*. Diferența dintre denumiri este frapantă, motiv pentru care am ales să ne raportăm la originale. În același loc, SEPT. are σικύους (σικύα, -ας ‘fruit de l’espèce des cucurbitacées’, cf. BAILLY), lat. *cucumeres* (VULG.). Evident că, fiind vorba de MS. 4389, Daniil Panoneanul, căruia i-a fost atribuită traducerea acestui text biblic, a folosit în mod cert o sursă slavonă: sl. *smokny* ‘smochine’. Arvinte (1994: 41-42) pune această vizibilă discrepanță pe seama unei confuzii făcute de traducătorul versiunii slavone între doi termeni grecești aflați în relație de paronimie: (δ) σίκυος, -ου (*Cucumis sativus*) ‘melone’ și σῦκον, -ου ‘figue’ (*smochină*).

7. Fidelitatea față de textul sursă a unor versiuni a condus la echivalări diferite ale aceluiași termen, respectiv la opțiuni de traducere diferite. De pildă, cunoscută fiind fidelitatea față de originalul grecesc a primelor traduceri românești (MS. 45 și BIBL. 1688), cf. gr. τέρμινθον, τερέβινθον (SEPT.), (τερέβινθος ‘térebinte, arbore’ cf. BAILLY), acestea au recurs la împrumut: *terevinthul* (Is. Nav. 24:26) ‘arbore rășinos, care crește pe coastele Mediteranei’, în timp ce BIBL. 1795 și BIBL. 1991 (*idem.*): *stejarul/stejariul*, cf. lat. *quercum* (VULG.), cf. *quercus*, -us ‘stejar’ (GUȚU), au urmat modelul Vulgatei, probabil sub influența motivației de autohtonizare a traducerii.

8. Literalismul traducerii textului sacru sau poate neînțelegerea suficientă a mesajului textului-sursă a condus uneori la traduceri obscure, al căror

sens este greu de descifrat, chiar ambiguu. Un exemplu elocvent identificăm în încercarea traducătorilor de a echivala gr. *ἀπίων* (SEPT.), cf. BAILLY, *ἄπιος*, -ου ‘poirier, poire’, lat. *pyrorum* (VULG.), *pirus*, -i ‘păr (arbore)’, cf. GUȚU. Pentru o înțelegere adecvată a situației, redăm paralel verselete din versiunile discutate:

1 Paralip. 14:14, 15

SEPT.: *καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεός· οὐ πορεύσῃ ὀπίσω αὐτῶν, ἀποστρέφον ἀπ αὐτῶν καὶ παρέσθαι αὐτοῖς πλησίον τῶν ἀπίων/ καὶ ἔσται ἐν τῷ ἀκούσαι σε τὴν φωνὴν τοῦ συσσεισμοῦ τῶν ἄκρων τῶν ἀπίων, τότε εἰσελεύσῃ εἰς τὸν πόλεμον...*

VULG.: „et dixit ei Deus: Non ascendas post eos, recede ab eis et venies contra illos ex adverso *pyrorum*./ Cumque audieris sonitum gradientis in cacumine *pyrorum*, tunc egredieris ad bellum...”.

BIBL. 1688: „și zise lui Dumnezeu: Să nu mergi denapoia lor; întoarce-te de la dânșii și vei fi lângă ei aproape de *peiri*./ Și va fi când vei auzi tu glasul sunetului marginilor *peririlor*, atunci vei intra la războiu...”.

Excluzând posibilitatea unei greșeli de tipar, este greu de intuit care a fost cauza care a dus la echivalarea termenului fitonimic prin cele două forme: *peiri/ peririlor*; în celelalte versiuni: „și vei fi lângă ei aproape de *peri*/ când vei auzi tu glasul sunetului marginilor *perilor*” (MS. 45); „aproape de *peri*.. marginilor *perilor* (BIBL. 1795); „la dumbrava *duzilor*... prin vârful *duzilor*” (BIBL. 1991).

10. Dislocarea structurală. O situație interesantă care merită menționată este legată de echivalarea, în versiunile abordate, a fitonimului *isop* (Ps. 50:8): „Stropi-mă-vei cu *isop* și mă voi curăța; spăla-mă-vei și mai vârtos decât zăpada mă voi albi” (BIBL. 1991). Dacă, așa cum s-a putut vedea anterior, unele versiuni au optat pentru împrumut (D 1680, MS. 4389, MS. 45, BIBL. 1688, BIBL. 1795), cf. gr. *ὑσσώπω* (SEPT.), lat. *hysopo* (VULG., Ps. 50:9), în versiunile Psaltirii, anterioare traducerilor textelor menționate mai sus, sunt preferați termeni precum: *săpunu* (PS), *sopun* (PH), *săpun* (PSV. 1577). Referitor la acest aspect, Chivu (2010, articol în curs de publicare) demonstrează că acești termeni sunt rezultatul unei analize greșite făcute exclusiv în limba română, prin „detașarea”/dislocarea din *issopom* a lui *săpun*. O altă explicație ar putea fi aceea ca traducătorii să fi încercat să autohtonizeze termenul prin raportarea sa la planta numită *săpunariță/săpunel, săpunioară/săpun*, lat. *Saponaria officinalis*, folosită în popor la spălarea și curățarea petelor. Contextul biblic permite și această interpretare, cu atât mai mult cu cât este invocată forța purificatoare a acestei plante.

11. Pe lângă situațiile deja expuse, se cuvine făcută mențiunea că nu puține sunt și cazurile în care limba română, pe lângă echivalentul grecesc al unor termeni fitonimici, a dispus și de un corespondent formal al termenului latinesc în contextul biblic respectiv (Munteanu 2008: 54). Acest aspect nu face decât să ne întărească convingerea că *Vulgata* reprezintă una dintre sursele pe care s-au întemeiat edițiile biblice românești, începând cu cele din secolul al XVI-lea și încheind cu cele contemporane. Pornind de la considerentul că plantele reprezintă o componentă importantă a vieții omului, a mediului inconjurător, numirea lor s-a

constituit într-o necesitate stringentă, fapt care a dus la conturarea așa-numitului „vocabular internațional”. Consemnăm câteva dintre aceste situații, redând termenul fitonimic din versiunile românești și echivalentul său din limba latină: *ai* (lat. *allium*, -ii), *aloe* (lat. *aloe*, -es), *arbet* (lat. *arceuthinus*, -a, -um, adj.), *casie* (lat. *cassia*, -ae), *ceapă* (lat. *caepa*, -ae), *cedru* (lat. *cedrus*, -i), *cer* (lat. *cerrum*, -i), *chîpru* (lat. *cypros*, -i), *coriandru* (lat. *coriandrum*, -i), *iederă* (lat. *hedera*, -ae), *ienupăr* (*iuniperus*, -i), *lăptucă* (lat. *lactuca*, -ae), *in* (lat. *linum*, -i), *isop* (lat. *hyssopus*, -i), *menta* (lat. *menthe*, -ae), *lînte* (lat. *lens*, *lentis*), *mandragoră* (lat. *mandragora*, -ae), *măr* (lat. *malus*, -i), *migdal* (lat. *amygdala*, -ae), *mirt* (lat. *myrtus*, -i), *nalbă* (lat. *malva*, -ae), *narcis* (lat. *narcissus*, -i), *nuc* (lat. *nux*, -cis), *palmier* (lat. *palma*, -ae), *pepene* (lat. *pepo*, -onis), *pin* (lat. *pineus*, -a, -um, adj.), *platan* (lat. *platanus*, -i), *plop* (lat. *populus*, -i), *rug* (lat. *rubus*, -i), *salcie* (lat. *salix*, -icis), *sicomor* (lat. *sycomorus*, -i), *spin* (lat. *spina*, -ae), *terebint* (lat. *terebinthus*, -i), *ulm* (lat. *ulmus*, -i), *rută* (lat. *ruta*, -ae), *urzică* (lat. *urtica*, -ae), *viță-de-vie* (lat. *vitis*, -is), *vie* (lat. *vinea*, -ae) etc. Acest fenomen a fost pus pe seama „atrației etimologice”, mai exact a presiunii pe care versiunea latinească a exercitat-o asupra celor românești (Munteanu 2008:128).

Concluzii

În urma celor câteva aspecte analizate mai sus privind traducerea unor fitonime biblice în limba română, putem observa că un număr însemnat de termeni au fost împrumutați din textul-sursă, fiind transliterați, alții fiind calchiați. În încercarea de a găsi cel mai potrivit echivalent în limba română pentru termenul fitonimic din textul-sursă, traducătorii s-au aflat uneori în imposibilitatea de a-l selecta pe cel mai adecvat atunci când au avut la îndemână mai multe surse.

Dincolo de apelul la originalul grecesc, latinesc sau slavon, fiecare traducere a avut în vedere și versiunile anterioare. În funcție de conjunctura în care s-a desfășurat activitatea de traducere, de alternativele avute la îndemână, s-a întâmplat ca traducătorii fie să preia din opțiunile de traducere deja utilizate, fie să recurgă la altele noi, specifice realităților vremii. De pildă, până în secolul al XVII-lea apelul la neologisme s-a făcut exclusiv în situațiile în care limba română nu dispunea de echivalentul potrivit.

Constrânși de rigiditatea literalismului traducerii unui astfel de tip de text, sub impulsul modelelor (grec, slavon, latin, ebraic), traducătorii primelor versiuni biblice românești au dat naștere și unor pasaje obscure al căror mesaj este greu de descifrat. În această ordine de idei, metatextualitatea s-a dovedit soluția salvatoare, aptă de a conferi un plus de transparență textului, prin intermediul gloselor. Nu întâmplător, supunerea față de textul original a convers spre utilizarea unor structuri binare care asociază chiar termeni sinonimi, fără a reda efectul terminologiei bogate utilizate în originale.

Bibliografie

A. Surse

- BAILLY = A. Bailly, *Dictionnaire Grec-Français*, édition revue par L. Séchan et P. Chantraine, Paris, 1996.
- BIBL. 1688 = *Biblia de la București (1688)*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Pars I, *Genesis*, Iași, 1988 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roșian, Marietta Ujică); Pars II, *Exodus*, Iași, 1991 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Corneliu Dimitriu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roșian, Marietta Ujică); Pars III, *Leviticus*, Iași, 1993 (autorii volumului: Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Elsa Lüder, Paul Miron, Eugen Munteanu); Pars IV, *Numeri*, Iași, 1994 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Ion Florea, Elsa Lüder, Paul Miron); Pars V, *Deuteronomium*, Iași, 1997 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Eugenia Dima, Elsa Lüder, Paul Miron, Petru Zugun); Pars VI, *Iosue, Iudicum, Ruth*, Iași, 2004 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Eugenia Dima, Doina Grecu, Gabriela Haja, Gustavo Adolfo Loria Rivel, Elsa Lüder, Paul Miron, Mioara Săcrieru Dragomir, Stela Toma); Pars XI, *Liber Psalmorum*, Iași, 2001 (autorii volumului: Al. Andriescu, Eugenia Dima, Gustavo Adolfo Loria Rivel, Elsa Lüder, Paul Miron).
- BIBL. 1688, 2001 = *Biblia ádecă Dumnezeiasca Scriptură a Veciului și Noului Testament*, tipărită întâia oară la 1688, în timpul lui Șerban Vodă Cantacuzino, Domnul Țării Românești, retipărită după 300 de ani în facsimil și transcriere, retipărită sub îngrijirea editorială a lui Vasile Arvinte și Ioan Caproșu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2001.
- BIBL. 1795 = *Biblia de la Blaj*, ediție jubiliară, Roma, 2000.
- BIBL. 1991 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991.
- D 1680, 2007 = Dosoftci, *Psaltirea de-nțales* [...], Iași, 1680. Text stabilit și studiu lingvistic de Mihaela Cobzaru, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007.
- DA = *Dicționarul limbii române*, serie veche, Academia Română, București, 1913-1945 (A-B, C, F-I).
- GUȚU = G. Guțu, *Dicționar latin-român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
- LOUW-NIDA = J. P. Louw, E. A. Nida, *Greek-English Lexicon of the New Testament: Based on semantic domains (electronic ed. of the 2nd edition)*, United Bible Societies, New York, 1996/1989.
- SEPT. = *Τῆς Θείας Γραφῆς Παλαιάς Διαθήκης καὶ Νέας Διαθήκης ἀπάντα. Divinae Scripturae nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia, Graece, a viro doctissimo recognita et*

- emendata, variisque lectionibus aucta et illustra, Frankofurti ad Moenum*, apud Andreae Wecheli haeredes, 1597.
- NTB 1648 = *Noul Testament*, tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ștefan, mitropolitul Transilvaniei, reeditat după 350 de ani cu binecuvântarea înalt prea sfințitului Andrei, arhiepiscopul Alba Iuliei, Alba Iulia, 1998.
- NTG = *The Greek New Testament*, Fourth Revised Edition, edited by Barbara Aland, Kurt Aland, Bruce M. Metzger, United Bible Societies, Hendrickson Publishers, 2006.
- PO 2005, 2007 = *Palia de la Orăștie 1581-1582*, I. Text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Alexandru Gafton, Sorin Guia, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași 2005; II. Studii de Alexandru Gafton și Vasile Arvinte, Indice de Sorin Guia, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2007.
- PH = *Psaltirea Hurmuzachi*, I. Studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Ion Gheție și Mirela Teodorescu; II. Indice de cuvinte de Rovena Șenchi, Editura Academiei Române, București, 2005.
- PS = *Psaltirea Scheiană comparată cu celelate Psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*, edițiune critică de I. A. Candrea, Atelierele Grafice Socec & Co., Societate anonimă, București, 1916.
- PSV 1577 = Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 și din 1589*, text stabilit, introducere și indice de Stela Toma, Editura Academiei Române, București, 1976.
- SEPT.² = *H Θεία Γραφή δηλαδὴ Παλαιάς καὶ Νεάς Διαθήκης ἀπάντα. Dina Scriptura nempe Veteris ac Novi Testamenti Omnia*, Veneția, 1687.
- VULG. = *Bibliorum Sacrorum juxta Vulgatam clementinam nova editio...*, curavit Aloisius Grammatica, Typis polyglotis Vaticanis, 1929.

B. Literatură de specialitate

- Arvinte 1994: Vasile Arvinte, „Studiu lingvistic asupra cărții a patra (*Numerii*) din *Biblia de la București* (1688), în comparație cu Ms. 45 și cu Ms. 4389”, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum. Biblia 1688*, vol. IV, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1994.
- Badea 2008: Georgiana Lungu Badea, *Mic dicționar de termeni utilizați în teoria, practica și didactica traducerii*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2008.
- Ballard 2007: Michel Ballard, *De Cicero à Benjamin. Traducteurs, traductions, réflexions*, Presses Universitaires du Septentrion, Lille, 2007.
- Bell 2000: Roger T. Bell, *Teoria și practica traducerii*, traducere de Cătălina Gazi, Editura Polirom, Iași, 2000.

- Chivu 2010: Gh. Chivu, *Psaltirea-de la literă la spiritul textului sacru. Considerații asupra unui manuscris moldovenesc de la mijlocul secolului al XVII-lea*, în „Limba română”, nr. 1-2, anul XX (2010) (pentru tipar).
- Dimitrescu 1995: Florica Dimitrescu, *Dinamica lexicului românesc*, Editura Clusium Logos, Cluj-Napoca/București, 1995.
- Dimitriu 2001: Rodica Dimitriu, *Disocieri și interferențe în traductologie*, Editura Timpul, Iași, 2001.
- Gafton 2005: Alexandru Gafton, *După Luther. Traducerea vechilor texte biblice*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005.
- Guidère 2008: Mathieu Guidère, *Introduction à la traductologie. Penser la traduction: hier, aujourd'hui, demain*, Groupe De Boeck, Paris, 2008.
- Hoof 1991: H. Van Hoof, *Histoire de la traduction en Occident: France, Grande-Bretagne, Allemagne, Russie, Pays-Bas*, Duculot, Paris, 1991.
- Margot 1979: Jean-Claude Margot, *Traduire sans trahir. La théorie de la traduction et son application aux textes bibliques*, Editions L'Age d'Homme, Lausanne, 1979.
- Meschonnic 1999: Henri Meschonnic, *Poétique du traduire*, Éditions Verdier, Paris, 1999.
- Munteanu 2008: Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, București, 2008.
- Munteanu 2009: Eugen Munteanu, *Lexicalizarea în limba română a conceptelor de origine biblică*, în „Prelegeri academice”, vol. VII, Editura Academiei Române, București, 2009, p. 47-60.
- Newmark 1982: P. Newmark, *Approaches to Translation*, Pergamon Press, Oxford, 1982.
- Nida 1964: E. A. Nida, *Toward a Science of Translating*, E. J. Brill, Leiden, 1964.
- Ricoeur 2005: Paul Ricoeur, *Despre traducere, traducere și studiu introductiv de Magdalena Jeanrenaud*, Editura Polirom, Iași, 2005.